

ZICH STABILISERENDE GRAMMATICALE KENMERKEN IN VLAAMSE TUSSENTAAL

Abstract

According to the perception of most of the Flemish sociolinguists the contours of a more or less stabilizing intermediary linguistic variety (so-called ‘tussentaal’) are taking shape between the traditional dialect and the Belgian variant of the Dutch standard language. This ‘tussentaal’ can generally be characterized as [-standard], [-dialect] and [-formal] and it is quickly taking over all kinds of functions of the traditional dialect. The process of stabilization (among other things) implies that quite a number of dialectal features are acquiring a stable position in this intermediary variety. In this paper I try to answer the question which dialectogenous grammatical features most strongly contribute to this process of stabilization. The research is based on an extensive corpus of spoken informal Flemish Dutch.

I. Inleiding

In een bijzonder interessant en inspirerend artikel van 2005 (*‘Europe’s sociolinguistic unity. A typology of European dialect/standard constellations’*) heeft de Duitse taalkundige Peter Auer de talige repertoria binnen zowat alle Europese taalgebieden onder de loep genomen en er een typologie van ontworpen. Met talige repertoria wordt hier bedoeld: alle variëteiten op de verticale as STANDAARDTAAL (verderop ST) – DIALECT (verderop DIA). Daarbij onderscheidde hij drie grote types:

- (a) Diglossie I: in dit geval functioneren twee variëteiten naast elkaar: ST voor formele(re) situaties en DIA voor informele(re) situaties, b.v. Duitstalig Zwitserland.
- (b) Diaglossie: tussen de twee polen ST en DIA (die zelf nog heel wat interne variatie verstoren) is er nog een *continuüm* van tussenvormen en tussenvariëteiten.

- (c) Diglossie II: het traditionele dialect is verdwenen en er is een functionele verdeling tussen standaardtaal (voor formele(re) situaties) en substandaardtaal (voor informele(re) situaties). Dit stadium is al bereikt in de Randstad en in grote delen van Duitsland, Frankrijk, Engeland, Denemarken en Zweden (cf. Auer 2005).

Uit het overzichtsartikel van Auer (2005) blijkt dat er tussen de twee polen van dat repertorium (ST en DIA) in principe ruimte is voor één à twee herkenbare tussenlagen, hoewel er ook steeds meer sprake kan zijn van een continuüm van tussenvormen. Naar de ST toe kan er zich een *substandaardtalige* tussenvarieteit ontwikkelen die geen grote structurele afstand tot de ST vertoont (b.v. in de Randstad, de ‘Umgangssprache’ in Midden-Duitsland) en naar de DIA-pool toe kan er door convergentieprocessen uit de basisdialecten een regiolect (b.v. een soort algemeen Antwerps) tot stand komen.

2. De huidige Vlaamse taalsituatie

In de Europese taalgebieden van vandaag is het (cf. Auer 2005) veel normaler dat er zich tussen de ST en DIA (als het nog bestaat) een continuüm van tussenvormen aan het ontwikkelen is (→ diaglossie) dan dat er (uiteraard op het vlak van de *gesproken* taal) een steeds duidelijker herkenbare tussentalige variëteit aan het ontstaan is. Volgens de perceptie van de meeste onderzoekers (o.a. De Schutter 1998, Geeraerts 1998/2001, Geeraerts-De Sutter 2003, Goossens 2000, Rys-Taeldeman 2007, Taeldeman 1992) is Vlaanderen echter wel degelijk die laatste weg aan het opgaan: steeds duidelijker tekenen zich de contouren af van een zich min of meer stabiliserende *tussentaal* (soms ook ‘Schoon Vlaams’, ‘Verkavelingsvlaams’ of ‘Soapvlaams’ genoemd).⁽¹⁾ Ze bevat drie soorten ingrediënten: (a) *standaardtalige* (waardoor ze duidelijk herkenbaar is als niet-dialect), (b) *dia- en regiolectische* (waardoor de structurele afstand tot (de Belgische variant van) de ST vrij groot is) en (c) nieuwe, typisch tussentalige elementen.⁽²⁾

⁽¹⁾ Een afwijkende visie hierop vinden we bij Plevoets (2008). Uit zijn onderzoek concludeert hij: “het Journaalnederlands en het Soapvlaams vormen niet twee aparte clusters, maar vertonen daarentegen een naadloze overgang van en naar elkaar” (blz. 175). Verderop toets ik die uitspraak aan mijn bevindingen, waarover ik in dit artikel rapporteer.

⁽²⁾ Enkele voorbeelden: *noemen* met de valentie van *heten* (b.v. *ik noem Jan en woon in ...*), *terug* in de betekenis van *opnieuw* (b.v. *Jan is terug ziek*).

Bij deze indeling hoort een tweeledig commentaar:

(1) Als standaardtalige ingrediënten beschouw ik hier wel degelijk grammaticale verschijnselen die tot de *Belgische* variant van de Nederlandse ST behoren. Sommige daarvan komen niet in de noordelijke standaardtaal voor en zullen in een Nederlands oog/oor wel als gewestelijk of gewoon incorrect overkomen. Het feit echter dat ze in Vlaanderen ook geregeld opduiken in zowel geschreven als gesproken taalgebruik dat als standaardtaal bedoeld is en vrijwel algemeen als zodanig (h)erkend wordt, wettigt het label [+ST]. Ik geef een paar voorbeelden ter verduidelijking:

- (°) doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep (b.v. *ze hebben hem zes jaar langer laten NAAR SCHOOL gaan, ...dat hij er niet ver zal MEE komen*)
- (°) de centrale positie van het voltooid deelwoord in een drieledige eindgroep (b.v. *...dat het niet meer kan VERANDERD worden*)
- (°) de hypothetische *moest*-constructie (b.v. *door wie zou je hem vervangen MOEST hij ziek worden?*)
- (°) onverbogen bijwoord van plaats na een voorzetsel (b.v. *naar ACHTER, naar VOOR, van ONDER te beginnen*)
- (°) overbodig *geweest/geworden* na een passivum in de voltooid tijd (b.v. *hij is uitgerangeerd GEWORDEN/GEWEEST na...*)
- (°) een aansporingszin die begint met *laat ons* (b.v. *LAAT ONS goed beseffen dat ...*).

Zulke grammaticale verschijnselen kunnen historisch (ook) wel vanuit de Vlaamse dialecten gevoed zijn maar de gemiddelde Vlaming zal ze niet als [-ST] ervaren. Vanzelfsprekend komen die ook geregeld in Vlaamse tussentaal voor maar in deze *synchrone* studie heb ik ze niet (meer?) als dialectogene [-ST]-elementen gelabeld. Ze zijn niet ‘typisch’ voor Vlaamse tussentaal, al zullen die vanuit die tussentaal natuurlijk wel versterking gekregen hebben.

(2) Voorlopig zijn die drie soorten ingrediënten nog met elkaar in conflict en dat zorgt voor interne diversiteit (richting diaglossie) en (voorlopig?) ook nog voor een zekere instabiliteit, maar tegelijk tekenen er zich ook stabiliserings- en uniformeringstendensen af. Dat laatste blijkt althans uit het verderop gepresenteerde onderzoek naar grammaticale kenmerken van Vlaamse tussentaal.⁽³⁾

⁽³⁾ Ook op fonologisch vlak kwamen wij tot een gelijkaardige conclusie. Zie in dat verband Rys-Taeldeman (2007).

3. Vlaamse tussentaal: genese en onderzoeksfocus

Tot de genese van Vlaamse tussentaal (verderop TT) hebben vooral twee talige factoren bijgedragen: (a) de negatieve attitude tegenover dialect (mede in de hand gewerkt door de erg toegenomen geografische en sociale mobiliteit van de Vlamingen)⁽⁴⁾ en (b) de gebrekkige beheersing van (de Belgische variëteit van) het Standaardnederlands en daaraan gekoppeld een negatieve houding ertegenover, “die beide het resultaat zijn van de formalistische en schoolmeesterachtige manier waarop het taalonderwijs in Vlaanderen georganiseerd werd” (Plevoets 2008: 10). Die onderwijsmatige manier van doen vloeide vrij logisch voort uit een historisch proces. Tot een eind in de 20e eeuw fungeerde het Frans als hét taalinstrument waarmee Vlamingen sociale status en cultuur konden uitdrukken. Toen er kort voor het einde van de 19de eeuw kansen aankwamen voor de doorbraak van een eigen ST, kwam er een vinnig taalideologisch dispuut op gang rond de vraag: welke ST? Er stonden ruwweg twee kampen tegenover elkaar: de *particularisten* en de *integrationisten* (of: *Groot-Nederlanders*). De particularisten ijverden voor de creatie van een eigen Vlaamse taal waarin ‘gans het volk’ zich kon herkennen. De integrationisten gingen ervan uit dat er in Nederland al een paar eeuwen een algemene Nederlandse taal bestond en dat Vlaanderen vanuit z’n deficit-positie die taal zoveel mogelijk hoorde over te nemen. Vooral doordat de integrationisten over de hoogst geschoolde pleitbezorgers beschikten, wonnen zij het dispuut. Dat impliceerde dat Vlaanderen een *buitenlandse taalnorm* opgelegd kreeg (dan nog in een maatschappelijk klimaat met sterke anti-Hollandse gevoelens). Bovendien waren de potentiële verspreiders van de noordelijke norm (onderwijs, media, kerk en openbare besturen) onvoldoende opgeleid om die taak naar behoren uit te voeren. Daardoor is de ST nooit in brede lagen van de bevolking kunnen doordringen en behield ze het karakter van een elitetaal, die door de gewone Vlamingen als een al te knellend zondagspak aangevoeld werd (en wordt).

Vlamingen willen in toenemende mate van hun dialect af maar wensen het niet zomaar in te ruilen voor dat ‘stijve’ AN-zondagspak. Zo ontstond er in de laatste drie à vier decennia een enorme behoefte aan een *informele* omgangstaal die in haar geheel niet als ‘dialect’ bestempeld kan worden en (bijgevolg) sociaal niet discrimineert. Mede door allerlei socio-culturele factoren (vooral de informalise-

⁽⁴⁾ Die negatieve houding tegenover dialect én het dialectgebruik variëren echter binnen Vlaanderen (voorlopig) nog heel sterk van regio tot regio. Zie in dat verband o.a. Taeldeman 2008.

ring van de samenleving en de succesrijke opkomst van de commerciële zenders) is die behoefte intussen uitgegroeid tot een massale vlucht naar een (gesproken) variëteit die vrijwel altijd inzetbaar is (o.a. op het vlak van verstaanbaarheid en sociale non-discriminatie) maar duidelijk afstand neemt van zowel DIA als ST. Bij de (spontane) genese van zo'n tussenvariëteit zal de standaardtaal vanzelfsprekend de bevoorrechte leverancier zijn maar 'fataal' zal er ook teruggegrepen moeten worden naar ingrediënten van de enige informele variëteit waar zowat alle Vlamingen nog enigszins vertrouwd mee zijn: het dia- of regiolect.

Alleen al bij een oppervlakkige analyse van Vlaamse TT constateren we dat ze rijkelijk gelardeerd is met *dialectogene* elementen. Op het eerste gezicht staat deze waarneming (vrij) haaks op de al eerder geformuleerde visie dat er zich steeds duidelijker "contouren van een zich min of meer stabiliserende tussentaal" aan het aftekenen zijn. Verzoenbaar zijn beide constateringen als zou blijken dat een voldoende aantal dialectogene ingrediënten vooral door hun ruime aanwezigheid in de Vlaamse dialecten (mede) die stabilisering/uniformisering in de hand werken. Dat is precies wat ik onderzocht heb aan de hand van een vrij uitgebreid corpus, waarbij de volgende twee vragen centraal stonden: (a) welke dialectogene grammaticale⁽⁵⁾ elementen duiken (heel) frequent in Vlaamse tussentaal op en (b) wat zijn hun kenmerken die (a) kunnen verklaren.

4. Een corpusonderzoek

4.1. Het materiaal

Dit onderzoek is gebaseerd op vier (vrij) recente Gentse scripties: Lebbe (1996), Roggeman (1998), D'hanens (2005) en Van Laere (2003). Bij de eerste drie zag het onderzoeksdesign er als volgt uit: in drie plaatsen/regio's (resp. Ieper in West-Vlaanderen, Opwijk in Vlaams-Brabant en het Meetjesland in Oost-Vlaanderen) werd 30 à 40 informanten (geselecteerd op leeftijd, sekse en opleidingsniveau) gevraagd om in een informele[-DIA]-variëteit⁽⁶⁾ spontaan te praten over TV-kijkgedrag of over reiservaringen. Elk verhaal duurde tussen 15 en 30 minuten

⁽⁵⁾ Zie noot (3) i.v.m. een parallel onderzoek naar fonologische kenmerken van Vlaamse tussentaal.

⁽⁶⁾ Er werd opzettelijk afgezien van de instructie om tussentaal te praten, aangezien dat begrip bij veel informanten niet meteen operationaliseerbaar is. Intentioneel mikken de meeste Vlamingen in eerste instantie op een variëteit die ofwel [+DIA] of [-DIA] is. De erg informele setting en de instructie om geen dialect te spreken brachten vanzelf mee dat er een tussentalige variëteit gehanteerd werd.

en werd gemonitord door de onderzoeker, die zelf tussentaal sprak. De drie scripties samen hadden een bruikbare output van ongeveer 30 uur.

De scriptie van Van Laere (2003) was van een andere snit. Zij analyseerde informele en (dus spontane) radio- en TV-interviews met 38 Vlaamse politici van wie het profiel varieerde volgens leeftijd (voor of na 1945 geboren), sekse, regio en politieke partij. De [-DIA]-output, die in totaal ongeveer 10 uur spraak opleverde, varieerde nogal sterk van informele ST tot sterk dialectisch getinte tussentaal.

Uit elk van die vier scripties werden de grammaticale dia- of regiolectismen geïnventariseerd met een approximatieve aanduiding van hun frequentie.

4.2. De verwerking

Vervolgens stonden wij voor de taak om de aldus verkregen inventaris te operationaliseren naar de centrale onderzoeksvraag toe, nl. *welke* dialectogene elementen steeds weer voorkomen in het materiaal en dus de [-ST]-kern van de zich uniformiserende/stabiliserende Vlaamse tussentaal uitmaken. Hierbij werden we met de technische vraag geconfronteerd *hoe* recurrentie/stabiele aanwezigheid in dezen bepaald kan worden. Recurrentie heeft met twee aspecten te maken: frequentie en geografische spreiding. Beide factoren bleken niet onproblematisch te zijn, zeker niet bij een poging tot inventarisering die ons voor ogen stond.

Ad frequentie: absolute frequenties hebben maar een erg relatieve waarde doordat het ene verschijnsel (b.v. flexie van adnominale woorden) veel meer kansen heeft om frequent in een corpus op te duiken dan het andere (b.v. flexie van voorzetselbijwoorden, type *naar voor/achter* vs. ST *naar voren/achteren*).

Ad geografische spreiding: ons corpus is via de drie regio-scripties behoorlijk gestoffeerd voor drie van de vier grote dialectgebieden (West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Brabant) maar voor het vierde (Limburg) konden we alleen een beroep doen op het politici-corpus en daarin was dat gebied dan nog vrij zwak gerepresenteerd (vijf informanten).

Ik meen dit probleem als volgt een zo redelijk mogelijke oplossing gegeven te hebben: geaccrediteerd zijn enkel die dialectogene verschijnselen die courant in de drie regio-scripties opdoken én in het politici-corpus in minstens drie van de vier grote dialectgebieden behoorlijk scoorden.

4.3. Resultaten: courante dialectogene TT-ingredienten

Uit ons corpus hebben we acht grammaticale kenmerken gelicht die helemaal aan de bovengenoemde criteria voldoen. Ik bespreek ze hieronder in een viertal thematische subcategorieën:

4.3.1. Morfo-fonologisch: diminutiefvormen

Het diminutief suffix *-kə* (en z'n allomorfen *-əkə* en *-skə*) is heel prominent aanwezig in Vlaamse TT. Bij Brabantse, Limburgse en Oost-Vlaamse informanten wekt dat helemaal geen verwondering aangezien *-kə* ook het dominante suffix is in de 'onderliggende' dialecten.⁽⁷⁾ Maar voor (de grootste delen van) de 'perifere' regio West-Vlaanderen is dat minder evident aangezien in de westelijke en noordelijke dialecten van dat gebied de *-je*-achtige vormen nog volop in gebruik zijn, hoewel de allofonische variatie daar ook al sterk aan een intern nivelleringsproces onderhevig is (zie Vandekerckhove 2002). Er blijkt echter nog meer aan de hand te zijn: ook al zijn de *-jə*-vormen in Vlaanderen algemeen als [+ST] erkend, toch grijpen ook de West-Vlaamse taalgebruikers met een onderliggend/dialectisch *-je*-systeem bij de overstap naar een [-DIA én -ST]-variëteit in toenemende mate naar *-ke*-vormen (b.v. *vraagskes*, *dooske*, *dorpkjes*, en *huizeke* in het Ieperse corpus van Lebbe). Door de al eerder genoemde onderzoekers/waarnemers van het taalgebruik in Vlaanderen is er al wel vaker op gewezen dat bij de ontwikkeling van een informele bovengewestelijke Vlaamse omgangstaal vooral Brabant de toon zet. Dat kan ook hier het geval zijn maar m.i. vindt dat brabantocentrisme in casu een niet onbelangrijke medespeler in het al decennia geleden aangetoonde, uit een algemeen wantrouwen tegenover endogene taalvormen geboren exogenisme (cf. De Schutter 1973, Lebbe 1997). Verderop komt deze thematiek weer ter sprake.

4.3.2. Morfo-syntactische verschijnselen

4.3.2.1. Flexie in adnominale woorden

Vóór een mannelijk substantief in het enkelvoud krijgen voorbepalende woorden (lidwoorden, sommige pronomina⁽⁸⁾ en adjectieven) vaak een uitgang op *-(ə)n*. Allereerst enkele voorbeelden: *(ə)nən tak*, *dən drank*, *mijnən (h)ond*, *onzən auto*, *diej/nən dief*, *nən dikkən tak*, *nə langən dag*. Die suffigale *-n* verschijnt

⁽⁷⁾ Zie o.a. Pée 1938 en, met recenter materiaal, de MAND, deel I (2005).

⁽⁸⁾ In casu de possessiva, de demonstrativa, de interrogativa (b.v. *welk*) en enkele onbepaalde vnw. (*geen* en *ieder/elk*).

evenwel enkel als het onmiddellijk volgende woord met een vocaal, een *t*, een *d*, (soms een *b*) of een *h* begint. Vóór andere anlautconsonanten verschijnt de *-n*-loze uitgang *-ə*. Er is dus een fonologische conditionering vanuit de anlaut van het volgende woord. Vandaar het voorbeeld *nə langən dag*: het lidwoord krijgt geen *-n* wegens volgende *l* maar vóór *d* krijgt het adjectief die wel.

Dat we ook hier met een dialectogeen TT-verschijnsel te maken hebben, blijkt zonneklaar uit dialectonderzoek (zie o.a. Taeldeman 1980 en de MAND 2005): vóór een woord met vocalisch begin hebben alle Vlaamse dialecten die buigings *-n* (die tegelijk als hiaatvuller fungeert); vóór alle of de meeste van de genoemde consonantische anlauten ontbreekt de *-n* enkel in een Noord-West-Vlaams gebiedje vrij systematisch (b.v. Oostends *ə langə dag*).

In het politici-corpus was dit verschijnsel omnipresent bij informanten uit alle regio's. Ook in de drie monotopische studies scoorde het heel hoog.⁽⁹⁾ Dat was niet het geval met een ander dialectogeen flexieverschijnsel, nl. de (mogelijke) deletie van de uitgang *-ə* voor vrouwelijke substantieven enkv.- en voor mv.-substantieven (b.v. *een schoon+ ə vrouw*, *een klein+ ə som*, *goei+ ə mensen*). In het Vlaamse dialectlandschap komen deze sjwa-loze adjectiefvormen (onder bepaalde fonologische condities, cf. Taeldeman 1980 en MAND 2005) het courantst voor in Brabant en Limburg (zie b.v. MAND 2005, kaart 90a). In ons corpus kwamen zulke vormen ook af en toe voor bij Brabantse en Limburgse politici maar geen enkele keer bij Oost- en West-Vlaamse informanten. Van een algemene infiltratie in Vlaamse TT is er dus (zeker voorlopig) geen sprake. Dit is een interessante constatering in het licht van de al vaker geformuleerde stelling dat de opkomst en de groei van een Vlaamse tussenvariëteit sterk gestuurd wordt vanuit Brabant (meer bepaald de as Antwerpen-Brussel) (zie o.a. Geerts 1983, Goossens 2000, Willemyns 2005). Nu zal ik die Brabantse sturing zeker niet ontkennen maar het hierboven beschreven geval moet ons toch aanzetten tot een genuanceerde(re) visie op opbouw en stabilisering van Vlaamse tussentaal.

4.3.2.2. Het pers. vnw. 2^e pers. enkv.

Gezien de complexiteit van de materie (zie de SAND 2005 voor een goed overzicht van de dialectsituatie) zal ik in deze bijdrage focussen op de proclitische,

⁽⁹⁾ In het corpus van Roggeman (1998) en D'hanens (2005), resp. voor het Brabantse Opwijk en het Oost-Vlaamse Meetjesland, bekleedde het zelfs de topositie en werd het bij alle informanten genoteerd.

niet-emfatische subjectsvorm (het equivalent van A.N. *je* in ‘je gaat’). De overige vormen van het paradigma – [+ subj., + procl., + emfat.], [+ subj., + enclit., -emfat.], [+ subj., + enclit., + emfat.], [+ obj., -emfat.], [+ obj., + emfat.] – zijn intrinsiek even interessant maar toch nemen ze hier om twee redenen geen centrale plaats in: [+ subj., + proclit., -emfat.] is de minst gemarkeerde vorm en hij ‘selecteert’ in hoge mate de overige vormen. Bijvoorbeeld: wie de ongemarkeerde vorm *ge komt* gebruikt, zal doorgaans ook *gij komt*, *komdə*, *komdə gij*, *ik kom naar u* zeggen.

In alle onderdelen van het corpus en in elke regio bleek de *ge*-vorm heel courant voor te komen, ook in regio’s waar in het dialect een andere vorm gebruikt wordt (*je* in de westelijke helft van West-Vlaanderen, cf. Devos 1986 en *d(j)e* in het grootste deel van Limburg, cf. Stevens 1949). Zo troffen we in het Ieperse deelcorpus verscheidene tientallen attestaties aan van *ge* (in het dialect nochtans *je*) en in het politici-corpus namen ook drie van de vijf Limburgse politici (waarvan twee afkomstig zijn uit het *d(j)e*-gebied) meer dan één keer de *ge*-vorm in de mond. Heel dominant was hij bij de Brabantse politici (bij veertien van de zestien informanten) en bij de Oost-Vlaamse (acht van de elf informanten). Dit lijkt me een geval te zijn van Brabantse sturing bij de uitbouw van Vlaamse TT, maar we mogen niet uit het oog verliezen dat *ge/gij* ook altijd steun gekregen heeft vanuit de archaische Belgisch-Nederlandse schrijftaal.

4.3.2.3. Subjectverdubbeling bij pers.vnw.

In zowat alle Vlaamse dialecten (behalve het Limburgs) worden we geconfronteerd met het verschijnsel van pronominale subjectverdubbeling. In principe doet het zich voor in het hele paradigma (van 1^e pers. enkv. tot 3^e pers. mv.). Enkele voorbeelden ter verduidelijking uit mijn eigen dialect, het Kleits (op de overgang van Oost- en West-Vlaams):

‘k zijn əkik daar zeker van
gə moe(t) gij da(t) vergeten zijn
(h)ij za(l)t-ie-ij wel thuis zijn
zə za(lt)-zij wel thuis zijn
mə zij(n) mə wulder te late
gə zij(t) gulder te late
zə doen zulder wa(t) dan ze willen

Voor meer details over de dialectsituatie verwijs ik naar De Schutter (1989), Nuyts (1995), het proefschrift van De Vogelaer (2005) en de SAND deel I (2005), maar uit die studies komt duidelijk naar voren dat het verschijnsel het sterkst staat

in de Oost-Vlaamse en de meer ‘continentale’ West-Vlaamse dialecten. In het meer ‘maritieme’ West-Vlaanderen komt verdubbeling in een beperkter aantal constructies voor en verdriedubbeling is er helemaal afwezig. In Brabant sluit de westelijke periferie duidelijk aan bij het westelijker (Oost-) Vlaams maar verder naar het oosten lijken een aantal verdubbelingsaspecten aan in kracht toenemende restricties onderhevig te zijn. Op de noordwestelijke periferie na vertonen de Limburgse dialecten dit morfosyntactische verschijnsel helemaal niet.

Vandeweghe (2000) heeft de markantste kenmerken van de verdubbelingsconstructie beschreven: (1) het is een combinatie van zwakke en sterke vormen en (2) de sterke vorm is optioneel, de zwakke niet.

In deze bijdrage over Vlaamse tussentaal zal ik focussen op de 1^e pers. enkv.: in ons corpus was hij het prominentst aanwezig en het is de casus bij uitstek waar zich ook verdriedubbeling van het pronomen kan voordoen (zie het Kleitse voorbeeld hierboven). Een tweede beperking is dat ik het verschijnsel enkel in hoofdzinnen met en zonder inversie (en dus niet na complementeerders als *dat*, *als* en *of*) in rekening heb gebracht. Ook in ons corpus manifesteerde subjectsverdubbeling zich het courantst in Oost-Vlaams en West-Brabants materiaal (erg hoge score bij D’hanens 2005 en Roggeman 1998 voor resp. Eeklo + omgeving en Opwijk). Maar ook de West-Vlaamse informanten gebruikten niet zelden dubbele *ik*-vormen. Zelfs in het Ieperse corpus van Lebbe (1996) troffen we verscheidene voorbeelden aan: o.a. *daar heb -əkik dat ook gezien, wa’da ‘kik gedaan heb, daar wil -əkik nie’ aan meedoen*. Echt zeldzaam waren de verdubbelingen enkel in de taal van de vijf Limburgse politici. Toch trof ik er drie voorbeelden in aan, o.a. *dat heb -əkik nooit gezegd* (Louis Van Velthoven).

Hoewel enige voorzichtigheid m.b.t. Limburg geboden is, meen ik uit het onderzoek te mogen concluderen dat ook de subjectsverdubbeling een vaste stek in Vlaamse TT aan het veroveren is. Of er (ook) hier sprake is van Brabantse sturing, lijkt me nogal onzeker. Historisch dient voor de *ruimtelijke* verspreiding van het verschijnsel in eerste instantie aan een Oost-Vlaamse katalysator gedacht te worden, maar als de huidige gebruiksrestricties in de meeste Brabantse dialecten (de westelijke periferie niet te na gesproken) van recentere datum zouden zijn (cf. De Vogelaer 2005), kan ook van Brabant een zekere impuls uitgegaan zijn. In die zin is Goossens’ (1991) uitspraak “dat de reduplicerende vorm vanuit de stedendriehoek Antwerpen-Gent-Brussel expansief is”, zeker het overwegen waard. Ook bij de huidige *verticale* opstuwning naar Vlaamse tussentaal toe mag m.i. aan datzelfde gebied nog een prominente rol toegekend worden.

4.3.3. Syntactische verschijnselen

4.3.3.1. Expletieve complementeerder DAT

Kaarten 16a en 16b in de SAND, deel I (2005) tonen aan dat in zowat alle dialecten van Nederlandstalig België (met uitzondering van een Zuid-Oost-Limburgs gebiedje) een extra complementeerder DA(T)⁽¹⁰⁾ toegevoegd wordt of in alle geval kán worden aan een onderschikkend woord (met uitzondering van DAT zelf en *als*) aan het begin van een bijzin. Die onderschikkende woorden zijn in oorsprong vraagwoorden (*wie, wat, waar, hoe, wanneer*) en voornaamwoordelijke bijwoorden met *waar-* waarvan sommige (ook) een relatiefzin kunnen inleiden. Enkele voorbeelden ter verduidelijking (alle uit mijn moederdialect, het Kleits):

Ik wete wien DAT-er da(t) gedaan heeft.

We weten hoe DAT-(h)ij gekomen is.

Ik wete wanneer DAT-(h)ij verjaart.

Ik wete nie(t) waarvoor DA(T) da(t) moe(t) dienen.

Dat is den auto waarmee DA'k naar Frankrijk geweest heb.

Ook in ons corpus scoorde expletief DA(T) erg hoog bij informanten uit alle Vlaamse regio's. In de drie regioscripties was het verschijnsel telkens goed voor een top-drieplaats en voor een evenwichtige distributie onder de informanten met een variërend sociaal profiel. Van de 38 Vlaamse politici waren er 21 (waaronder 9 Brabanders) die mede bijdroegen tot die hoge score. Expletief DAT heeft dus onverduidelijk een stabiele plaats veroverd in de Vlaamse tussentaal.

4.3.3.2. Dubbele negatie

In de Vlaamse dialecten zijn sommige types van dubbele negatie weliswaar enigszins op hun retour maar globaal mogen we toch stellen dat dubbele negatie nog overal in Vlaanderen voorkomt. Vooral op grond van RND-gegevens, geluidsbandmateriaal van het Gentse Seminarie voor Vlaamse Dialectologie en de SAND, deel II (ter perse) kunnen we in de dialecten twee grote types van dubbele negatie onderscheiden: (1) het type *ən* (oud negatiepartikel, net voor de persoonsvorm) + NEG (2) twee volle NEG's (b.v. *nooit nie(t)*, *nooit geen ...*, *niets niemeer*, *niemand niemeer*)

Het eerste type is geografisch beperkt tot West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen en Brabant, waar het al erg marginaal is (cf. Neukermans 2008). Overal is het sterk

⁽¹⁰⁾ Hoewel de SAND dat niet laat zien, is die extra complementiser in Antwerpen en (ruime) omgeving veeleer A(T) dan DA(T).

op z'n retour (door deletie van *ən*). Enkele voorbeelden uit mijn moederdialect (het Kleits):

'k ən doen da(t) NIE(T) gaarne
'k ən (h)e(b)n (h)em nieverst (= nergens) gevonden
... da(t)'k da(t) NIE(T) gaarn ən doen

Het tweede type komt zowat overal in Vlaanderen voor. Vooral in Oost-Vlaanderen en de ooststrand van West-Vlaanderen kan versmelting van de twee types zelfs nog aanleiding geven tot driedubbele en zelfs (heel zelden) tot vierdubbele negaties. Enkele voorbeelden:

ik ən (h)e(b) da(t) NOOIT NIE(T) gedaan
'k ən (h)e(b) NIE(T) vele GEEN geld NIE(T) MEER

De analyse van ons corpus leverde de volgende bevindingen op:

Type (1) (met het oude *ən*) scoorde bijzonder laag. In het politici-corpus heb ik het zelfs geen enkele keer genoteerd

Type (2) kwam in alle deelcorpora en in het politici-corpus nog in alle regio's voor. Enkele voorbeelden:

daar zit GEEN logica NIE(T) meer in (Wvla.)
daar (h)eeft NOOIT GEEN haan naar gekraaid (Ovl.)
en we (h)ebben er NIKS NIEMEER van gehoord (Brab.)
daar kan NIEMAND GEEN twijfel meer over hebben (Limb.)

De enige driedubbele negatie troffen we aan bij ex-premier Verhofstadt:

Zo kunt ge NOOIT NIEMAND NIEMEER overtuigen van ...

Uit de voorbeelden blijkt dat vooral het element NIE(T) MEER zich gemakkelijk leent tot constructies met dubbele negatie.

Gezien de ruimtelijke en sociale distributie van dubbele NEG-type (2) in ons corpus mogen we concluderen dat ook dit dialectogene syntagma zich stevig aan het verankeren is in Vlaamse tussentaal. Van een duidelijke Brabantse voorhoederol lijkt er hier niet meteen sprake te zijn.

4.3.3.3. VOOR/VAN in beknopte bijzinnen

Dit topic verdient een ruimere presentatie en daarbij vertrek ik van de standaardtaal. In het AN kunnen (of moeten) bepaalde types van beknopte bijzinnen door *om* ingeleid worden. Me baserend op o.a. Vandeweghe (1971) geef ik het volgende subcategoriserende overzicht:

- (I) Verplicht OM:
 - (I.1) in finale bijzinnen
 - b.v. *Jan gaat naar huis OM wat te rusten*
 - (I.2) in zgn. resultatieve bijzinnen

b.v. *het is nog te koud OM te gaan wandelen*

(I.3) in conditionele bijzinnen

b.v. *OM de waarheid te zeggen: hij heeft een slecht karakter*

(II) Facultatief OM:

(II.1) als eigenlijk subject of direct object:

b.v. *het is niet eerlijk (OM) hem daarvoor te straffen*

Jan verdient (het) niet (OM) gestraft te worden

(II.2) als nabepaling bij een substantief:

b.v. *hij kwam op het idee (OM) te gaan stelen*

In de Vlaamse dialecten is de situatie als volgt:

(°) Verplicht OM ondervindt in van streek tot streek wisselende mate concurrentie van VOOR (zie Ryckeboer 1983 voor een kaart op basis van RND-materiaal). VOOR is zowat overal dominant behalve in sommige delen van Oost-Vlaanderen en in de Noorderkempen.

(°) Facultatief OM wordt overal overheerst door VAN; het deelt de tweede plaats met VOOR. Voorbeelden:

het is nie(t) schoon VAN (OM, VOOR) hem zo te doen afzien

hij verdient niet VAN (OM, VOOR) zo gestraft te worden

't gedacht VAN (OM, VOOR) da(t) te doen kwam van hem

In al onze deelcorpora en in alle regio's waren de zinnen met VOOR (in plaats van verplicht OM) en VAN (in plaats van facultatief OM) heel talrijk aanwezig.

Weer enkele voorbeelden:

het is belangrijk VAN resultaten te behalen

't zou logisch zijn VAN te zeggen ...

het gedacht VAN 'ja' te zeggen

laat mij toe VAN te zeggen dat ...

mijn opdracht was VAN dat te kunnen uitleggen

de neiging VAN te zeggen ...

hij doet da(t) VOOR wa(t) kiezers te winnen

VOOR te renoveren is de opdracht ...

wij doen dat niet VOOR de mensen te pesten

Ook hier kunnen wij uit onze waarnemingen alleen maar concluderen dat VAN en VOOR in plaats van OM ter inleiding van een beknopte bijzin ook al bijzonder sterk in Vlaams tussentaalgebruik geïnfilteerd zijn. Op grond van de tokens laat alleen het VAN-gebruik een zekere sturing vanuit Brabant vermoeden. In de scriptie van Opwijk (Roggeman 1998) scoorde VAN proportioneel erg hoog.

4.3.4. Een semantisch geladen verschijnsel: GAAN in plaats van ZULLEN

Als groepsvormende werkwoorden kunnen zowel GAAN als ZULLEN met een futurale betekenis gebruikt worden. In de Nederlandse ST en in de noordelijke informele omgangstaal overlappen ze echter niet volledig. Dat blijkt o.a. uit de ANS (1997, 975-981) en ook uit Colleman (2000). GAAN kan futuraal op drie manieren ingezet worden: (a) om inchoatief aspect uit te drukken (b.v. *het GAAT regenen*), (b) om naar de (heel) nabije toekomst te verwijzen (zelfde voorbeeld) en (c) om (altijd in combinatie met een handelingswerkwoord) een intentie kenbaar te maken (b.v. *ik GA me specialiseren in de historische taalkunde*). GAAN kan echter niet met een puur futurale betekenis gebruikt worden. Vandaar dat *gaan* in de volgende drie ST-zinnen een asterisk krijgt:

- (a) *hij *GAAT me niet meer om de tuin leiden*
- (b) *in de zomer *GA je me nooit aan zee zien*
- (c) *volgend jaar *GAAN we een nieuwe burgemeester hebben.*

Acceptabel in die voorbeelden is wel *zullen* of (zeker in b en c) een \emptyset -werkwoord. In de Vlaamse dialecten zijn zulke zinnen met *gaan* echter courant⁽¹¹⁾ en is er zelfs meer aan de hand: het puur futurale *gaan* wordt volop getransfereerd naar Vlaamse tussentaal. De bovenstaande (a)-(c)-voorbeelden komen, samen met enkele tientallen andere, uit ons corpus. We noteerden het verschijnsel zelfs verscheidene keren in elke regio, van de kust tot de Maas. De vrij egale geografische en sociale spreiding suggereert veeleer een algemene opwaartse transfer dan een expansie vanuit één bepaald gebied. Dat maakt het taalinterne verklaringspad uit noot (11) plausibeler.

5. Discussie (I): welke grammaticale elementen in Vlaamse TT?

De dialectogene TT-verschijnselen die hierboven behandeld werden, zijn wellicht niet de enige maar toch de meest opvallende in ons corpus. Ze vormen ook geen exclusieve set: *als* er zich in Vlaanderen een informele tussentalige variëteit aan het ontwikkelen en stabiliseren is – iets waarvan ik in de loop van dit onderzoek

⁽¹¹⁾ In Vlaamse taalpedagogische kringen wordt ter verklaring doorgaans naar het Frans verwezen: het zou gaan om een letterlijke vertaling van Fra. *aller*. Mijns inziens kan het echter even goed gaan om een taalverandering –van –binnen –uit, nl. om een veralgemening van *gaan* naar *alle* futurale functies.

meer en meer overtuigd ben geraakt - dan ligt het voor de hand dat nog meer dialectogene verschijnselen naar die tussenvariëteit opgestuwd zullen worden. De hamvraag is nu: welke kenmerken hebben de besproken verschijnselen gemeen die hun verticale opmars (DIA → TT) kunnen verklaren?

In een recent artikel (Rys-Taeldeman 2007) over zich stabiliserende *fonologische* kenmerken in Vlaamse TT hebben we (voortbouwend op Taeldeman 2006) een kenmerkentypologie ontworpen die een interessant verklaringskader aanreikt voor de waarneming dat sommige dialectogene taalelementen veel beter persisteren en makkelijker naar een hogere variëteit opklimmen dan andere. Daarbij maakten we een onderscheid tussen *primaire*, *secundaire* en *tertiaire* kenmerken⁽¹²⁾. Die worden hieronder bondig gekarakteriseerd:

- *Primaire dialectkenmerken*: zijn geografisch kleinschalig, vallen heel sterk op (ze zijn ‘saillant’) en bij nivelleringsprocessen (→ regiolect → substandaardtalige variëteiten) worden ze doorgaans het eerst achterwege gelaten.
- *Secundaire dialectkenmerken*: bestrijken gemiddeld al grotere gebieden (typisch voor een regio), vallen minder op maar behoren doorgaans toch tot de bewuste dialectkennis van de regiobewoners (en de ruimere omgeving). Binnen het dialectgebied zijn ze vrij stabiel maar ze sneuvelen doorgaans wanneer gekozen wordt voor een ‘hogere’ niet-DIA-variëteit.
- *Tertiaire dialectkenmerken* (in de fonologie ongeveer synoniem met ‘accent’): manifesteren zich in grote gebieden, vallen nauwelijks als ‘dialect’ op (lage bewustzijnsgraad) en zijn enkel via monitoring te onderdrukken.

Het spreekt bijna vanzelf dat de eerste twee types (*primaire* en *secundaire*) onderdrukt worden wanneer iemand min of meer bewust overstapt op een ‘hogere’ tussentalige variëteit. De *tertiaire* dialectkenmerken daarentegen worden makkelijk naar ‘hogere’ variëteiten getransfereerd.

Als we nu de hierboven besproken TT-elementen herbekijken, zien we dat ze zonder uitzondering allerlei ‘*tertiaire*’ kenmerken hebben: ze komen in grote

⁽¹²⁾ Die kenmerken zijn niet hermetisch van elkaar afgesloten maar vormen geïdealiseerde stationaire fasen op een schaal.

gebieden voor (vaak van de kust tot de Maas), vallen nauwelijks of niet op⁽¹³⁾ en de meeste taalgebruikers zijn zich nauwelijks bewust van hun dialectkarakter. Binnen het domein van de grammatica hebben ze een status die vergelijkbaar is met de notie ‘accent’ in de fonologie.

6. Discussie (II): een voorhoede?

In deze alinea luidt de centrale vraag: spelen bij de opstuwning van dialectogene verschijnselen naar TT bepaalde groepen Vlamingen een voorhoederol? In de *geografische* zin hebben er vóór mij al tal van Vlaamse onderzoekers/waarnemers (cf. supra) op gewezen dat bij de ontwikkeling van een informele bovengewestelijke Vlaamse tussenvariëteit Brabant in hoge mate de toon zet. Na dit onderzoek zal ik die voorhoederol zeker niet ontkennen. Van zowat alle beschreven verschijnselen hebben we kunnen/moeten constateren dat ze ook erg sterk staan in de Brabantse dialecten. Naar de toekomst toe zal die Brabantse sturing overigens nog verder een stabiliserend effect hebben op Vlaamse TT.

Hierbij past echter enige nuancering in drie opzichten:

- (1) Waar het Brabants onvoldoende ondersteuning ondervindt vanuit (de) andere dialectgebieden, hebben we in ons corpus geen sporen gevonden van een veralgemeende transfer naar Vlaamse TT toe. Dat kwam heel duidelijk aan het licht in (4.3.2.1.): *sjwa*-loze adjectiefvormen vóór nomina vrouwel. enk. en vóór meervoudsnomina (type een *bruin deur/bruin deuren*), die zich weliswaar nog iets sterker in de Limburgse dialecten manifesteren,⁽¹⁴⁾ veroveren (voorlopig?) geen vaste stek in Vlaamse TT.
- (2) Waar een TT-ingrediënt ook heel goed spoort met de andere Vlaamse dialect(groep)en, kan er ook gedacht worden aan polygenese, m.a.w. aan een natuurlijke opstuwning vanuit *alle* Vlaamse dialecten (b.v. het puur futurale *gaan*).
- (3) Wanneer sterk in het Brabants gewortelde kenmerken zich ook in meer perifere gebieden (b.v. bij TT-sprekende West-Vlamingen) manifesteren, hoeft dat niet noodzakelijk louter aan Brabantse expansie toegeschreven

⁽¹³⁾ Een indicatie hiervoor is het feit dat ze in sjibbolets nooit in focus staan. De enige mij bekende uitzondering is de pronominale subjectsverdubeling in Zeeland (op de overgang van de gebieden met en zonder verdubbelingspatronen).

⁽¹⁴⁾ Maar daar blijft *sjwa*-deletie herkenbaar door een toonalternantie: predicatief *bruin* met sleптоon vs. ‘verbogen’ (attributief) *bruin* met stoottoon.

te worden. *Exogenisme* kan hier evenzeer ingeroepen worden (b.v. bij de veralgemening van dim. *-kə* en de *ge/gij*-vormen). Daarbij kan ‘men’ natuurlijk altijd het Brabantse ‘voorbeeld’ voor ogen hebben.

Een laatste vraag heeft betrekking op de *sociale* distributie: spelen Vlaamse taalgebruikers met een bepaald sociaal profiel een voorhoederol in het stabiliseringsproces van TT vanuit het perspectief dat we hier aan de orde hebben gesteld, nl. de algemene (of de zich veralgemenende) integratie van bepaalde dialectogene verschijnselen? We bekijken achtereenvolgens de parameters sociale klasse, leeftijd en sekse.

Sociale klasse: De impact van deze parameter hebben we om evidente redenen enkel onderzocht in het materiaal van de drie monotopische scripties. Een constante bevinding was hier dat de dialectogene TT-elementen vaker voorkwamen in de lagere klasse. Cf. tabel (I).

	Hoger	Lager
Ieper	44,5 %	55,5 %
Eeklo	36,7 %	63,3 %
Opwijk	45,5 %	55,5 %
Gemiddeld	42,2 %	57,8 %

Tabel (I)

Dat hoeft echter m.i. helemaal niet te impliceren dat we de lagere klasse meteen een voorhoederol moeten toekennen in de uitbouw van Vlaamse tussentaal, want hun hogere score vloeit vooral voort uit een niet-beter-kunnen door hun sterkere dialectachtergrond (cf. veel onderzoek naar de functionaliteit van dialect in Vlaanderen, waaruit ook bleek dat de middenklasse hierin meer bij de hogere dan bij de lagere klasse aansluit). Toch moeten we beklemtonen dat de onderzochte dialectogene verschijnselen ook hoog scoorden bij de hogere en de middenklasse. Dat bleek ook zonneklaar uit de analyse van het politici-corpus. Bij die ‘elite’groep is de hoge TT-score ongetwijfeld in eerste instantie door een wilsfactor ingegeven: een bewuste distanciëring van de als (te) formeel aangevoelde standaardtaal. In dit licht mogen we aannemen dat de hogere klasse (in dezen eerder in economische dan in intellectuele termen te definiëren) toch de doorslag zal geven in de verdere uitbouw van (de) Vlaamse tussentaal.

Leeftijd: Onze bevindingen m.b.t. deze parameter waren niet erg consistent in die zin dat ze in de twee subcorpora (monotopische scripties vs. politicicorpus) verschillende scores voor de hierboven behandelde dialectogene TT-kenmerken opleverden:

	Jong	Oud
Monotopische scripties :		
- Ieper	39,2 %	60,8 %
- Eeklo	44,3 %	55,7 %
- Opwijk	53 %	47 %
Gemiddeld	45,5 %	54,5 %
Politicicorpus	54,6 %	45,4 %

Tabel (II)

Toch zijn de verschillen niet groot en m.i. hebben ze vooral te maken met het verschillende sociale profiel van de informanten in de twee subcorpora : in het politicicorpus ging het enkel om personen uit de hogere (midden)klasse, terwijl in de monotopische studies de helft van de informanten uit de lagere (midden)klasse kwam. In de vorige paragraaf hebben we gezien dat de sociale achtergrond (inclusief de opleiding) heel bepalend is. Bijgevolg lijken ons de scores uit het politicicorpus relevanter bij het peilen naar de impact van de factor 'leeftijd' als zodanig. De 'jongere' politici (na 1945 geboren) nemen iets vaker de boven besproken dialectogene elementen in hun media-taalgebruik op dan de 'ouderen', die – wellicht mede door de vrij formele setting – meer de voorkeur gaven aan standaardtaalig Belgisch-Nederlands.

Achter de niet zo ver uiteenlopende scores voor de monotopische studies gaat m.i. in eerste instantie een ander soort van 'motivatie' schuil : bij de jongere groep is de integratie van dialectogene elementen in een 'hogere' informele variëteit vooral het gevolg van een bewuste distanciëring van de als (te) formeel aangevoelde standaardtaal (cf. het zondagspaksyndroom), terwijl de score van de oudere groep (met dialect als moedertaal) veeleer het gevolg is van 'niet beter kunnen'.⁽¹⁵⁾ De factor leeftijd heeft hier dus m.i. (mede door de verwevenheid

⁽¹⁵⁾ Het lijkt me dan ook geen toeval dat de grootste verschillen tussen 'jonger' en 'ouder' voorkomen in gebieden waar het dialect lange tijd heel sterk gestaan heeft (cf. Ieper).

met de factor sociale klasse) een maskerend effect. Voorlopig leveren beide ‘motivaties’ nog geen spectaculair verschillende score op maar naarmate de ouderen verdwijnen en ook door de snel voortschrijdende dialectnivellering zal het wils-element van de huidige jongeren steeds sterker gaan primeren en hen maken tot de stabiliseerders van (de) Vlaamse tussentaal. Die voorhoederol van jongere Vlamingen kwam al enigszins tot uiting in het politicicorpus.

Sekse: In het politicicorpus bleken de mannen wat ‘tussentaliger’ te spreken dan de vrouwen maar het verschil is niet significant (wat mede in de hand gewerkt is door het geringe aantal (nl. 10) vrouwelijke informanten). Het materiaal uit de monotonische scripties leverde geen significante verschillen op, maar de hierboven beschreven dialectogene verschijnselen scoorden toch iets hoger bij vrouwen dan bij mannen (zie tabel III).

	Vrouwen	Mannen
Ieper	57,8 %	42,2 %
Eeklo	49,7 %	50,3 %
Opwijk	54,2 %	45,8 %
Gemiddeld	53,9 %	46,1 %

Tabel (III)

Deze bevinding is - althans op het eerste gezicht – vrij verrassend, zeker in het licht van enkele steeds terugkerende bevindingen uit sociolinguïstisch onderzoek (zie o.a. Taeldeman 1995): (1) vrouwen hebben een negatievere attitude tegenover dialect, ze spreken het minder vaak en hun dialect vertoont meer nivelleringsverschijnselen; (2) vrouwen voelen zich sterker aangetrokken tot taalvormen met een hoger sociaal prestige. Onze resultaten liggen niet meteen in de lijn van die algemene bevindingen maar toch lijkt me het ene met het andere verzoenbaar vanuit een aantal overwegingen :

- (a) Het materiaal werd verzameld in een informele setting, zodat de factor ‘sociaal prestige’ geen bepalende rol kon spelen.
- (b) De dialectogene elementen waren ingekapseld in een ‘hogere’ variëteit, die in haar geheel niet als *dialect* bestempeld kan worden.
- (c) Hierboven (in sectie 5) hebben we de onderzochte dialectogene TT-elementen het kenmerk ‘*tertiair*’ toegekend. Typisch aan tertiaire kenmerken is (o.a.) dat de taalgebruiker zich nauwelijks of niet bewust is van hun dialectstatus zodat hij/zij ze zonder schroom kan transfereren naar een hogere [-ST]-variëteit. In zulke gevallen zal de anti-dialectreflex (ook)

bij vrouwen niet geactiveerd worden en zal het (relatief) spontane taalgebruik door andere, niet-talige factoren beïnvloed worden. Meer bepaald constateren we dat (eventueel met uitzondering van de jongere generatie) zelfs binnen dezelfde sociale klasse vrouwen gemiddeld nog steeds een lager opleidingsniveau hebben en minder vaak in formele contactsituaties terecht komen. Daardoor nemen ze m.i. *onbewust* iets meer dialectogene elementen mee naar/in hun tussentaalgebruik. In dat perspectief bekeken zouden ze veeleer een onbewuste achterhoede dan een bewuste voorhoede vormen, maar het spreekt vanzelf dat deze visie verdere toetsing behoeft aan de resultaten van meer micro-onderzoek.

7. Terug naar Auers typologie van verticale taalrepertoria

Ons onderzoek heeft voedsel gegeven aan de stelling dat er in Vlaanderen een tussentalige variëteit bestaat of zich in alle geval aan het vormen is. Intentioneel kunnen we ze omschrijven als de gesproken variëteit van heel veel Vlamingen die in een niet-formele setting geen standaardtaal en ook geen dialect *willen* gebruiken. Bij de genese ervan spelen de dialecten een opvallend ambigue rol: het streven naar een medium dat tegelijk ruim inzetbaar is (vooral m.b.t. verstaanbaarheid) en sociaal niet discrimineert, brengt mee dat dialect ‘en bloc’ verworpen wordt, maar om zich te distantiëren van de standaardtaal dienen Vlamingen fataal dialectogene taalkenmerken in een/die tussenvariëteit te introduceren. Van welke aard die kenmerken (dienen te) zijn, is uit het hierboven beschreven onderzoek (m.b.t. *grammaticale* kenmerken) en ook uit Rys-Taelde-man 2007 (m.b.t. *fonologische* kenmerken) gebleken: ze zijn te karakteriseren als ‘tertiair’. Naarmate meer van die tertiaire kenmerken ‘conspireren’ in een (daardoor) steeds herkenbaardere tussenvariëteit, mogen we spreken van een stabiliseringsproces.

Het hierboven geschetste beeld impliceert echter niet dat die tussentaal-inuitbouw als een afgesloten, monolithisch geheel te beschouwen is. Sommige tussentaalkenmerken dringen verder door op standaardtalig terrein dan andere en sommige TT-ingrediënten worden door sommige Vlamingen nog als dialectischer aan gevoeld dan andere. Kleine verschuivingen op de as formele-informele taalgebruikssituatie kunnen in een iets standaardtaliger of in een iets dialectischer repertorium resulteren. Precies die waarneming komt duidelijk tot uiting in het proefschrift van Plevoets (2008). Vandaar z’n conclusie dat ‘Journaalnederlands’ (= ST) en ‘Soapvlaams’ geen aparte clusters vormen en (naargelang van de situ-

atie) vrijwel naadloos in elkaar overgaan (dus veeleer diaglossie dan diglossie). Die feitelijke bevinding hoeft echter niet noodzakelijk te conflicteren met onze visie dat er zich in Vlaanderen een weliswaar open tussentalige variëteit aan het aftekenen is met steeds weer terugkerende dialectogene kenmerken. Dat laatste zorgt ervoor dat tussentaal in haar essentie herkenbaar én beschrijfbaar is.

Hoe zijn alle hierboven bijeengebrachte observaties nu in te passen in Auers typologie van verticale repertoria? Onze perceptie van een zich in belangrijke mate stabiliserende en dus herkenbare tussenvariëteit houdt - zeker voorlopig - een vorm van *triglossie* in: ST-TT-DIA, maar gezien de toenemende druk op het dialect lijkt Vlaanderen af te stevenen op een situatie met nog maar twee medespelers. Als de anti-standaardtalige reflex blijft doorwerken, zal dat m.i. tot een nieuwe *diglossie* (ST en TT) leiden (weliswaar met *diaglottische* trekjes). Als die reflex afzwakt, zal Vlaanderen meer en meer de weg opgaan van diaglossie, maar dan zonder dialecten.

Bibliografie

- Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS), onder redactie van W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M.C. van den Toorn. Groningen/Deurne, 1997 (tweede druk).
- AUER, P.
 (2005): 'Europe's sociolinguistic unity, or: a typology of European dialect/standard constellations'. In: N. Delbecque, J. Van der Auwera & D. Geeraerts (eds.), *Perspectives on Variation*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 7-42 p.
- COLLEMAN, T.
 (2000): '*Zullen, gaan* of presens. Een verkennend corpusonderzoek naar de toekomststanduikers in het (Belgische) Nederlands'. In: V. De Tier, M. Devos & J. Van Keymeulen (red.): *Nochtans was scherp van zin. Huldealbum Hugo Ryckeboer*. UGent, Vakgroep Nederlandse Taalkunde. 51-64 p.
- DE SCHUTTER, G.
 (1973): 'Eksogeen taalgebruik in Zuid-Nederland'. In: *Album Willem Pée*, 117-123. Tongeren, Michiels.
- DE SCHUTTER, G.
 (1989): *Pronominale clitica in de Nederlandse dialecten*. Antwerp Papers in Linguistics, 58.
- DE VOGELAER, G.
 (2005): *Subjectsmarkering in de Nederlandse en Friese dialecten*. UGent, proefschrift.
- DEVOS, M.
 (1986): 'Het persoonlijk voornaamwoord 2e pers. enk. in het Westvlaams: geografie en historiek'. In: *Vruchten van z'n akker. Opstellen voor prof. V.F. Vanacker*. Gent, Rijksuniversiteit. 167-189 p.
- D'HANENS, K.
 (2005): *Convergentie of divergentie? Informeel Nederlands aan weerszijden van de rijksgrens tussen westelijk Zeeuws-Vlaanderen en het noorden van het Meetjesland*. Universiteit Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- GEERAERTS, D.
 (1998): 'VRT-Nederlands en Soap-Vlaams'. In: *Nederlands van Nu* 46, 75-77.
- GEERAERTS, D.
 (2001): 'Een zondagspak? Het Nederlands in Vlaanderen: gedrag, beleid, attitudes'. In: *Ons Erfdeel* 44(3), 337-343.

- GEERAERTS, D. – G. DE SUTTER
(2003): 'Ma wa zegdegij nu? Da kanekik nie verstaan zelle!' Taalgedrag, taalbeleid en taalattitudes in Vlaanderen. In: J. Stroop (red.): *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam, Bert Bakker. 54-64 p.
- GEERTS, G.
(1983): 'Brabant als centrum van de standaardtaalontwikkeling in Vlaanderen'. In: *Forum der Letteren* 24, 55-63.
- GOOSSENS, J.
(1991): 'Ik en Trijntje Cornelis'. in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 107, 1-19.
- GOOSSENS, J.
(2000): 'De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen.' In: *Ons Erfdeel* 43, 3-13.
- LEBBE, D.
(1996): *Schoon Vlaams. Een onderzoek naar syntactische en morfosyntactische aspecten van 'tussentaal' zoals die door Ieperlingen wordt gesproken*. Universiteit Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- LEBBE, D.
(1997): 'Eksogeen taalgebruik in Vlaanderen: 25 jaar later'. In: *Taal en Tongval*, themanummer 10, 113-125.
- MAND: G. DE SCHUTTER, B. VAN DEN BERG, T. GOEMAN EN T. DE JONG
(2005): *Morphological Atlas of the Dutch Dialects*, vol. I. Amsterdam University Press.
- NEUKERMANS, A.
(2008): *Negatie in de Vlaamse dialecten volgens de gegevens van de Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (SAND)*. UGent, proefschrift.
- NUYTS, J.
(1995): 'Subjectspronomina en dubbele pronominale constructies in het Antwerps.' In: *Taal en Tongval* 47, 43-58.
- PÉE, W.
(1938): *Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva*. Tongeren, Michiels.
- PLEVOETS K.
(2008): *Tussen spreek- en standaardtaal*. K.U.Leuven, proefschrift.
- ROGEMAN, K.
(1998): *Tussentaal in Opwijk. Een onderzoek naar syntactische en morfo-syntactische aspecten van tussentaal zoals die door Opwijkenaars wordt gesproken*. Universiteit Gent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.

RYCKEBOER H.

(1983): 'Voor te + infinitief. Verkenning naar de dynamiek van een dialectisme'. In: *Taal en Tongval* 35, 83-89.

RYS, K. EN J. TAELEDEMAN

(2007): 'Fonologische ingrediënten van Vlaamse tussentaal'. In: D. Sandra, R. Rymenans, P. Cuvelier en P. Van Petegem (red.): *Tussen taal, spelling en onderwijs. Essays bij het emeritaat van Frans Daems*. Gent, Academia Press 1-9 p.

SAND, VOL. I: S. BARBIERS, H. BENNIS, G. DE VOGELAER, M. DEVOS & M. VAN DER HAM.

(2005): *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, vol.1: voegwoorden, subjectspronomen en vooropplaatsing*. Amsterdam, Amsterdam University Press.

SAND, VOL. 2: S. BARBIERS, J. VAN DER AUWERA, H. BENNIS, E. BOEF, G. DE VOGELAER, & M. VAN DER HAM

(2008): *Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten, Vol 2: Hulpwerkwoorden, subjectspronomen en negatie*. Amsterdam, Amsterdam University Press.

STEVENS, A.

(1949): 'Pronominale isomorfen in Belgisch-Limburg'. In: *Taal en Tongval* 1, 132-154.

TAELEDEMAN, J.

(1980): 'Inflectional aspects of adjectives in the dialects of Dutch-speaking Belgium'. In: W. Zonneveld, F. van Coetsem & O.W. Robinson (red.): *Studies in Dutch phonology*. Den Haag, Nijhoff, 223-254.

TAELEDEMAN, J.

(1992): 'Welk Nederlands voor Vlamingen?'. In: *Nederlands van Nu* 40, 33-52.

TAELEDEMAN, J.

(1995): 'Linguistic Sex Differentiation in Flanders'. In: Wolfgang Viereck (red.), *Verhandlungen des Internationalen Dialectologenkongresses*. Bamberg 1990. Band 4. ZDL-Beiheft 77. Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 411-423.

TAELEDEMAN, J.

(2006): 'Polarisation revisited'. In: F. Hinskens (ed.): *Language Variation. European perspectives*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 233-248.

TAELEDEMAN, J.

(2008): 'De verschraving van het Vlaamse dialectlandschap'. In: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 147-156.

- VANDEKERCKHOVE, R.
(2002): 'Vervlakking op de West-Vlaamse dialectkaart'. In: *Taal en Tongval* 54, 24-46.
- VANDEWEGHE, W.
(1971): 'Om en rond de '(om) te'-konstruktie'. In: *Studia Germanica Gandensia* 12, 37-61.
- VANDEWEGHE, W.
(2000): 'Pronominale reduplicatie: een spoor in het AN'. In: V. De Tier – M. Devos – J. Van Keymeulen: *Nochtans was scherp van zin. Huldealbum Hugo Ryckboer*. Gent, Vakgroep Nederlandse Taalkunde. 439-443.
- VAN LAERE, A.
(2003): *Tussentaalelementen in de taal van Vlaamse politici*. Ugent, ongepubliceerde licentiaatsverhandeling.
- WILLEMYNS, R.
(2002): 'De toekomst van het Nederlands en het Nederlands van de toekomst'. In: *Deus ex machina* 26, 12-17.
- WILLEMYNS, R.
(2005): *Het verhaal van het Vlaams*. Antwerpen/Utrecht, Standaard Uitgeverij.